

prezentat ca un intermediar între cultura clasică și creștinism, nu se poate accepta nici ideea că se mulțumea cu cunoștințele școlare de literatură clasică.

L. Rydbeck, *Fachprosa, vermeintliche Volkssprache und Neues Testament*, Upsala, 1967. Proza Noului Testament nu este „populară”, ci, ca și limba papirusurilor cu caracter oficial, este o limbă neclasică, dar cu o arie de folosire destul de largă, mergând de la Epictet la Noul Testament și cuprinzând limba prozei tehnice și a cancelariilor. Nu pot fi găsite elemente comune între această limbă „intermediară” (Zwischenschichtsprache), dar corectă din punct de vedere gramatical, și cea cu adevărat „vulgară” a anumitor papirusuri.

Cu elogiile pe care le merită este semnalată seria publicațiilor (cu traducere și comentariu) ale papirusurilor din Tura (comentariile biblice ale lui Didymos cel orb), condusă de L. Koenen și R. Merkelbach. În perioada cuprinsă în cronică, edițiile au ca autori pe A. Henrichs (două volume, conținând începutul comentariului la Iov), U. și D. Hagedorn și L. Koenen (continuarea acestui comentariu), L. Doutreleau, A. Gesché și M. Gronewald (trei volume din comentariul la psalmi).

Mai sînt de amintit apoi P. Scazzoso, *Ricerche sulla struttura del linguaggio dello Pseudo-Dionigi Areopagita*, Milano, 1967, L. W. Bernard, *Justin Martyr. His Life and Thought*, Cambridge, 1967, K. Thraede, *Studien zu Sprache und Stil des Prudentius*, Göttingen, 1965, și ediția comentată A. Schneider, *Tertullien, Le premier livre Ad nationes*, Berna, 1968.

Fără a fi o cronică propriu-zisă, de idei și curente, raportul lui J. B. Bauer, prin dominarea de către autor a întregii literaturi patristice, oferă filologilor mai puțin specializați în acest domeniu o orientare clară și judecăți de valoare solid argumentate și, de aceea, convingătoare.

I. Fischer

EVRIPIDES, *Troades*. Edidit Werner Biehl. Leipzig, Teubner, 1970. XXVII + 92 p. (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Latinorum Teubneriana).

Inaugurată, în 1964, de Elena lui K. Alt, pe care am avut deja prilejul s-o prezentăm în paginile acestei reviste (vezi StCl IX, 1967, p. 305 — 307), noua serie a pieselor lui Euripide publicată de colecția Teubner continuă cu *Troienele* lui Werner Biehl. Această ediție oferă nu numai un nou text euripideic, dar și o nouă formulă editorială. Introducerea, aparatul critic și, mai ales, analiza metrică care ocupă ultima parte a volumului (p. 71 — 92) fac ca această lucrare să aibă multe din elementele unei ediții comentate. Fără a se mulțumi cu o prezentare schematică a principalelor manuscrise, editorul consacră cea mai mare parte a introducerii unui studiu amănunțit al tuturor surselor care păstrează textul *Troianelor*. Sînt examinate atât manuscrisele V (sec. XIII) și P (sec. XIV), de o importanță capitală pentru stabilirea textului, cît și manuscrisele derivate din acestea — Va (sec. XIV), Q și Haun. (ambele din sec. XV) —, fragmentele papiriacee și cele două gnomologii, Gb și Ge, recent colaționate de K. Matthiessen. Analiza lui W. Biehl urmărește, în egală măsură, să determine raporturile de filiație dintre diferitele manuscrise și să prezinte cele mai importante dintre lecțiunile surselor secundare.

În raport cu edițiile anterioare, textul stabilit de W. Biehl are multe trăsături originale. Se cuvine să semnalăm, în primul rînd, coniecturile propuse de însuși W. Biehl. Trei dintre ele apar în pasajele lirice și duc la o schemă metrică mai regulată. Citim, astfel, la v. 124, [δῖ'] ἄλα ... βαίνουσα, cu o construcție a lui βαίνω similară cu cea din *Od.* 3, 71, la v. 548—549 παμφαῆς σέλας<νοκτῶς> μέλαιναν αἴγλαν ..., la v. 1288, într-un pasaj extrem de corupt, ἀνάξια <γε>. În trimetri se remarcă o singură restituire

originală: introducerea unei pauze după οὐ la v. 1223. Noua punctuație face ca negația să se refere la verbul precedent, nu la cel următor: θανῆ γάρ οὐ — θανοῦσα σὺν νεκρῷ. La aceste modificări se adaugă și o coniectură comunicată editorului de către W. Theiler: πάλτε πόδ <σὸν> ἀλθέριον, la v. 325. Adoptarea acestei coniecturi îl obligă pe W. Biehl să scrie, la v. 332, ἀναγέλασον ca în ms. V, nu ἀναγε πόδα σὸν ca în mss. P și Q.

În general, pentru pasajele în trimetri, stabilirea textului ridică mai puține probleme decât pentru pasajele lirice. Toți editorii consideră că dialogurile *Troienelor* conțin mai multe interpolări. W. Biehl socotește că nu aparțin redactării originale versurile 13 — 14, care reproduc o etimologie forțată, 388, 435 — 443, care rezumă acțiunea *Odiseei*, și 959 — 960, singurul text din *Troienele* care menționează căsătoria Elenei cu Deifob. Editorul consideră, în schimb, autentice versul 918, pe care mulți specialiști îl socotesc interpolat. În privința părților lirice, stabilirea textului se află într-o strînsă corelație cu interpretarea metrică. Analiza metrică care ocupă ultima parte a volumului are în vedere atât corurile sau monodiile, cât și sistemele anapestice. Editorul nu se mulțumește să prezinte numai schemele versurilor, el întreprinde și o analiză a structurii diferitelor pasaje. Renunțînd la colometria tradițională, W. Biehl relevă simetriile numerice care există între diferitele segmente sau strofe care alcătuiesc un pasaj liric. Analizînd, de pildă, prima dintre monodiile Hecubei, el începe prin a distinge, pe baze metrice, două secțiuni, 98 — 121 și 122 — 152, și ajunge apoi la o schemă în care își răspund segmente de diferite lungimi. Prima secțiune, compusă din 22 dimetri anapestici, se descompune în 4 elemente care însumează 12 + 2, 8, 8 și, respectiv, 12 + 2 măsuri; cea de a doua secțiune, compusă din 59 anapești (27 dimetri și 5 monometri), este împărțită în 8 segmente a căror lungime este de 6, 8 + 1, 8 + 1, 6, 8 + 1, 4 + 1, 8 + 1 și 6 măsuri. În felul acesta, analiza metrică reliefează simetrii de structură care altminteri riscă să rămîna neobservate. În stabilirea textului pasajelor de acest fel, W. Biehl urmează în principiu tradiția manuscrisă, îndepărtîndu-se de ea numai cînd varianta transmisă este ininteligibilă sau cînd o modificare minoră permite să se ajungă la o schemă metrică mai regulată. Astfel, în segmentul 3 al primei secțiuni din monodia mai sus amintită, versurile 110 — 111 au, în mss. P și Q₁, forma τί με χρή σιγᾶν; τί δὲ μὴ σιγᾶν; / τί δὲ θρηνηῖσαι (ms. V are aici τί μὴ θρηνηῖσαι). Dimetrul τί δὲ θρηνηῖσαι, care nu contribuie cu nimic la sensul general al pasajului, strică simetria întregului sistem anapestic. Pentru a o restabili, W. Biehl nu ezită să adopte propunerea lui Tyrrell de a elimina din text acest vers. Motive asemănătoare explică restituirea de la versurile 315 {ἐπι} δάκρυσι, 603 — 607, 807 [δτ'ἔβας ἀφ' Ἑλλάδος], 831 εὐνά {τορα}ς, 1253 — 1254 μέγα δ' ὀλιβοσθεὶς ὡς <ἐξ> [ἐκ πατέρων] ἀγαθῶν [ἐγένου] etc. Ultimul cor este atât de corupt încît editorul se vede silit să prezinte separat, în textul propriu-zis, la p. 67, versiunea manuscriselor presărată de *cruces*, și la p. 91, în cadrul analizei metrice, textul restituit prin însumarea multor coniecturi. Procedeu este comod în măsura în care permite să se vadă cu ușurință care sînt lecțiunile manuscriselor și care sînt coniecturile editorilor. El comportă însă și dezavantajul de a-l obliga pe cititor să consulte două texte și două aparate critice.

Aparatul critic nu urmărește numai să prezinte variantele principalelor manuscrise și cele mai importante dintre coniecturile editorilor moderni, el are și multe dintre trăsăturile unui comentariu. Găsim în aparatul critic traducerea latină a pasajelor obscure (vezi, de ex., versurile 201 — 202, 1206 etc.), detalii privind analiza gramaticală a frazelor (v. 512, 1299 etc.) și chiar considerații referitoare la structura formală a unor scene (v. 48 — 97, 444 — 461, 610 — 779). Aceste date sînt completate de indicațiile prosodice prezente în însuși textul tragediei: editorul marchează grafic, dar nu cu absolută regularitate, situațiile în care grupurile *muta cum liquida* fac poziție, cele în care o vocală lungă conținează ca scurtă și cele în care -εω- și -η α- se scandează ca o silabă unică. Werner Biehl ne oferă astfel nu numai un text original, stabilit cu seriozitate și competență, dar și o sumă de observații foarte utile pentru interpretarea *Troienelor*.

Liana Lupăș